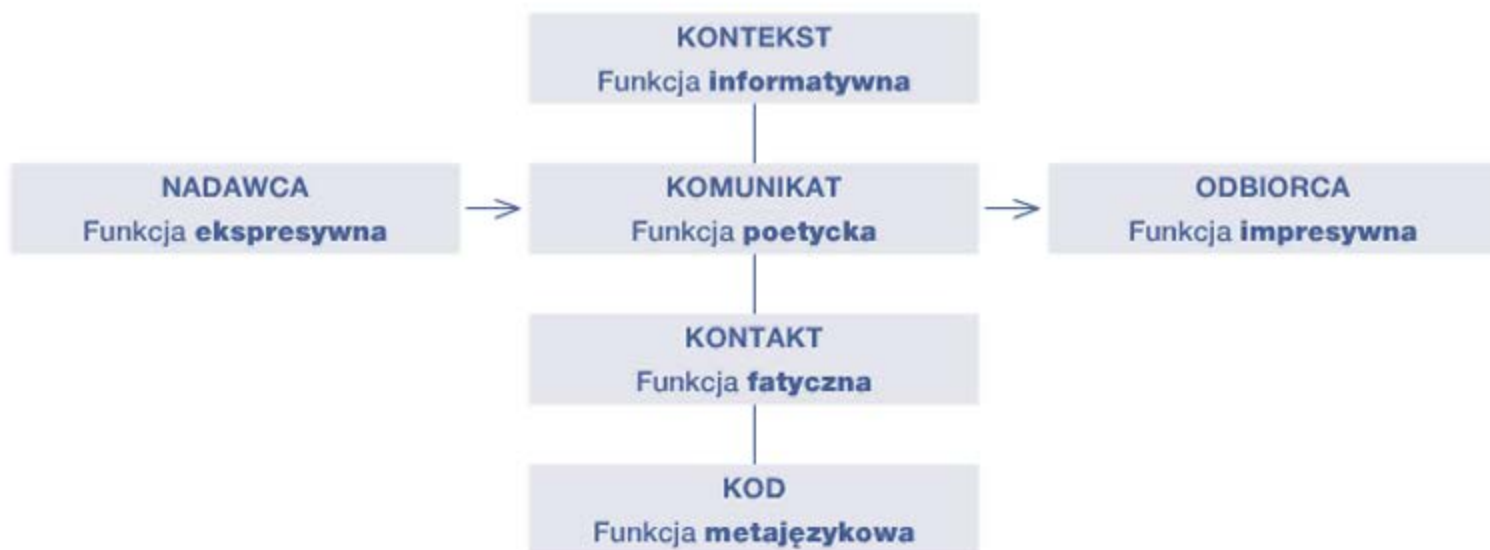

INFORMACJA, PROŚBA CZY ZAKŁĘCIE? FUNKCJE WYPOWIEDZI

Czym – poza formą – różnią się wypowiedzi: *Minęła godzina szósta* i *O rany, już szósta!?* Pierwszą z wypowiedzi możemy przypisać np. prezenterowi radiowemu prowadzącemu poranny serwis informacyjny. Druga może być okrzykiem zrywającej się z łóżka osoby, która właśnie sobie uświadomiła, że zasnęła i że spóźni się do szkoły. Pierwsza wypowiedź o czymś nas informuje, druga zaś wyraża emocje nadawcy. Podstawowa różnica między tymi wypowiedziami polega więc na tym, że pełnią one odmienne funkcje.

■ JAKIE FUNKCJE PEŁNIĄ WYPOWIEDZI?

Językiem posługujemy się w różnych celach, np. gdy chcemy kogoś o czymś poinformować, wyrazić swoje emocje albo wpłynąć na czyjeś postępowanie. Nasze wypowiedzi mogą więc pełnić różne funkcje. Podstawowe funkcje wynikają z tego, na czym jest skoncentrowany komunikat. Funkcje wypowiedzi można przedstawić na wykresie.

Istnieją wypowiedzi, w których realizowana jest jedna funkcja, np. *Przyjechał pociąg* (funkcja informatywna). Jednak w dłuższych komunikatach najczęściej występuje wiele funkcji, a jedna z nich jest dominująca.

■ *CHCIAŁABYM POWIEDZIEĆ, ŻE...* FUNKCJA INFORMATYWNA

Wypowiedzi, które służą **przekazywaniu informacji**, pełnią funkcję informatywną. Przykładami takich wypowiedzi są zdania: *On ma na imię Paweł*, *Dwa razy dwa równa się cztery*, *Pada deszcz*. Funkcja informatywna dominuje zwłaszcza w tekstach naukowych, popularnonaukowych, artykułach prasowych, ogłoszeniach w serwisach informacyjnych. Wypowiedzi o charakterze informatywnym skupiają się na samym komunikacie i na jego wartości informacyjnej, nie są nacechowane emocjonalnie. Składają się w większości ze zdań oznajmujących.

■ *ACH, JAK TU PIĘKNIE!* FUNKCJA EKSPRESYWNA

Funkcję ekspresywną pełnią wypowiedzi, które **wyrażają emocje nadawcy** oraz sygnalizują jego stan fizyczny lub psychiczny. W komunikatach o charakterze ekspresywnym występują wyrazy ekspresywne, np. zdrobnienia i spieszczenia (*Jaki śliczny piesek!*), zgrubienia (*Co za wstrętne ptaszysko!*) albo wykrzykniki wyrażające rozmaite emocje i stany (np. *ach, och, oj, o*). Wypowiedzi te często mają formę zdań wykrzyknikowych. Funkcja ta dominuje w liryce osobistej, niektórych recenzjach, często występuje w wypowiedziach potocznych.

■ PROSZĘ O CISZĘ. FUNKCJA IMPRESYWNA

Głównym celem niektórych wypowiedzi jest **oddziaływanie na zachowanie odbiorcy**. Pytając: *Która godzina?*, oczekujemy, że udzieli nam konkretnej informacji. Prosząc o zamknięcie okna, wyrażamy życzenie, aby odbiorca wykonał określoną czynność. W tego typu komunikatach – prośbach, poleceniach, rozkazach – dominuje funkcja impresywna (nakłaniająca).

Funkcja impresywna przejawia się nie tylko w zwykłych kontaktach językowych (np. kiedy radzimy choremu koledze: *Idź do domu, połóż się i odpocznij*), lecz także m.in. w komendach wojskowych, poleceniach służbowych, podaniach, instrukcjach i poradnikach. Występuje też w przemówieniach i apelach. Dla wypowiedzi o charakterze impresywnym typowe jest zwłaszcza użycie trybu rozkazującego (*Zobacz!*), bezokoliczników (*Nie wychylać się*) lub czasowników *musieć, trzeba, należy, powinien* (*Powinieneś tam pójść*).

Kiedy formułujemy wypowiedzi o funkcji nakłaniającej, powinniśmy pamiętać o zasadach grzeczności językowej. Zamiast trybu rozkazującego (*Podaj mi tę książkę*) lepiej użyjmy trybu przypuszczającego, np. *Czy mógłbyś podać mi tę książkę?*, albo wtrąćmy do wypowiedzi wyraz *proszę*, np. *Podaj mi, proszę, tę książkę*.

Niektóre komunikaty pełniące funkcję impresywną mają za zadanie nie tyle doprowadzić do konkretnego działania odbiorcy, ile oddziałać na jego świadomość. W wypowiedziach tego typu przejawia się szczególny typ tej funkcji – funkcja perswazyjna. Dominuje ona zwłaszcza w reklamie. Wypowiedzi o charakterze perswazyjnym często odwołują się do emocji odbiorcy – są np. nastawione na to, by wywołać wzruszenie lub współczucie – oraz do wartości.

Perswazja

Polega na tym, że nadawca komunikatu oddziałuje na czyjąś postawę i czyjeś zachowanie – na rozum, wolę i emocje odbiorcy wypowiedzi; przekonuje odbiorcę, aby coś zrobił lub zachował się w określony sposób.

■ *O SZYBY DESZCZ DZWONI, DESZCZ DZWONI JESIENNY...*

FUNKCJA POETYCKA

Funkcja poetycka **zwraca uwagę** odbiorcy **na sam komunikat** – na jego formę, właściwości jego budowy, brzmienie poszczególnych słów. Jest ona nierozzerwalnie związana ze stylem artystycznym. Ponieważ teksty literackie są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem stylistyczno-językowym, jak i tematycznym oraz reprezentują wiele różnych gatunków, istnieje też ogromny repertuar środków wyrazu, dzięki którym tekst zaczyna pełnić funkcję poetycką. Mogą to być środki związane z budową i brzmieniem utworu (np. rymy i rytm w poezji) oraz środki stylistyczne, m.in. metafory, porównania, epitety. Z funkcją poetycką wiąże się również kreatywność językowa, polegająca na przekraczaniu obowiązujących norm oraz poszukiwaniu niebanalnych środków wyrazu i nowych znaczeń, np. neologizmy artystyczne.

■ *„PISAĆ” TO CZASOWNIK PRZECHODNI NIEDOKONANY.*

FUNKCJA METAJĘZYKOWA

Kiedy nadawca wypowiedzi **koncentruje się na opisie języka**, wówczas nadaje on swojej wypowiedzi funkcję metajęzykową. Funkcja ta przejawia się np. w pytaniach o znaczenie wyrazów (*Co to jest „przesłanka”?*, *Co to znaczy „tweetować”?*) albo w wypowiedziach objaśniających to znaczenie (*„Kawaler” to mężczyzna nieżonaty*, *„Cry” to po angielsku ‘plakać’*). Występuje ona również w takich wypowiedziach, jak: *Czasownik odmienia się przez osoby, liczby i rodzaje* lub: *Wyraz „zło” jest antonimem wyrazu „dobro”*.

■ *CZEŚĆ, JOASIU!* FUNKCJA FATYCZNA

Funkcja fatyczna występuje wtedy, kiedy wypowiedź jest **nastawiona na kontakt** między nadawcą a odbiorcą. Funkcję tę pełnią wypowiedzi lub ich elementy, których używamy po to, by nawiązać, podtrzymać lub zakończyć kontakt językowy. Elementami takimi są np. formy wołacza (*Marku, Aniu*), wykrzykniki (*hej, ahoj*) albo formuły powitań i pożegnań (*Cześć!, Witaj!, Do zobaczenia*).

■ STOLICZKU, NAKRYJ SIĘ. FUNKCJA MAGICZNA

Z funkcją magiczną wypowiedzi mamy do czynienia, gdy nadawca stara się za pośrednictwem wypowiedzianych słów wpłynąć na otaczający go świat i stworzyć określoną sytuację. Funkcję magiczną pełnią m.in. zaklęcia, np. formuły przywołujące dusze zmarłych wypowiedziane przez Guślarza w II części *Dziadów* Adama Mickiewicza. Innymi przykładami są klątwy i przekleństwa, które w przekonaniu nadawcy spowodują w przyszłości jakieś złe skutki dla odbiorcy. Funkcja magiczna występuje też w życzeniach, które składamy bliskim np. z okazji imienin.

PO PRZECZYTANIU

1. Określ, jaka funkcja dominuje w podanych wypowiedziach.

Bogowie zasiedli w radzie, wśród nich wysokogrzmiący Dzeus, którego moc największa. Atena wyliczała im wszystkie niedole Odyssa, mając je wiernie w pamięci. (Homer, Odyseja)

*Dalej więc! W weselu chleb swój spożywaj
i w radości pij swoje wino! (Koh 9,7)*

*wirydarze miast dźwigają ludzkie stopy
chłód o zmierzchu się układa w leśnych nawach (W. Wencel, Psalm)*

2. Wyszukaj w internecie przykłady wypowiedzi, w których dominuje funkcja ekspresywna. Wskaż w tych tekstach środki językowe charakterystyczne dla tej funkcji.
3. Jakie różne funkcje wypowiedzi mogą występować w następujących tekstach: w podaniu z prośbą o przyjęcie do pracy, w definicji dowolnego słowa zamieszczonej w słowniku oraz w przemówieniu będącym częścią kampanii wyborczej polityka?
4. Jak rozpoznać funkcję fatyczną w tekstach pisanych? Omów trzy różne elementy pełniące tę funkcję.

5. Przypomnij sobie słowa, którymi Guślarz w II części *Dziadów* Adama Mickiewicza przywołuje dusze zmarłych. Jakie inne funkcje – oprócz funkcji magicznej – dostrzegasz w tych wypowiedziach? Odpowiedź uzasadnij.

OKIEM ZNAWCY

Czemu służą teksty, które w danym języku wypowiadamy? Przede wszystkim [...] porozumiewaniu się, przekazywaniu informacji w obrębie danej grupy społecznej. [...] Bywa jednak i tak, że wypowiedź ma przede wszystkim na celu [...] przekazanie stanów emocjonalnych nadawcy. Mówimy wtedy o ekspresywnej funkcji tekstu. Czasem wreszcie konkretną wypowiedzią chcemy zmusić kogoś do określonego działania, wpływać na jego postępowanie [...]. Takie teksty pełnią przede wszystkim funkcję impresywną. Zdarzają się też takie teksty, dla których odwołanie się do rzeczywistości nie jest najważniejsze. Ktoś, kto je formułuje, chce wywołać u odbiorcy przeżycie estetyczne przez sam sposób sformułowania tekstu, jego budowę. Mówi się o funkcji poetyckiej takich tekstów. [...] Przedstawione powyżej funkcje nie występują niemal nigdy jako jedyne czy wyłączne w konkretnym tekście językowym. Zazwyczaj każdy tekst łączy (kumuluje) kilka funkcji: obok komunikatywnej [inaczej: informatywnej] pojawia się impresywna, obok ekspresywnej – poetycka itd.

Witold Kochoński, Barbara Klebanowska, Andrzej Markowski, *O dobrej i złej polszczyźnie*
(fragmenty)

Sformułuj kilka przykładowych krótkich wypowiedzi, *kumulujących* różne funkcje. Pamiętaj też o niewymienionej w tekście funkcji fatycznej.